

СУЧАСНИЙ СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Систематизовано підходи до визначення сутності інновацій. Проаналізовано сучасний стан інноваційної діяльності вітчизняних підприємств за напрямками: обсяги фінансування інноваційної діяльності, питома вага підприємств, що впроваджували інновації, питома вага підприємств, що займалися інноваціями, частка інноваційної в загальному обсязі промислової продукції, а також питома вага виконаних наукових та науково-дослідних робіт у ВВП. Визначено напрямки підвищення ефективності інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, фінансування інноваційної діяльності.

Сьогодні є загально визнаним, що саме інноваційний розвиток є процесом, що формує економіку. Інноваційний розвиток економіки притаманний усім розвиненим країнам світу, який є одночасно і чинником, і наслідком добробуту. Його ефективність обумовлюється змістом відповідних інноваційних напрямків, що задовольняють потреби динамічного розвитку економіки. Питання, пов'язані із інноваційною діяльністю, розглядаються такими західними та вітчизняними вченими, як Л. Л. Антонюк, П. Ф. Друкер, Л. І. Нейкова, А. А. Пересада, А. М. Поручник, Еверетт М. Роджерс, Б. Санто, В. С. Савчук, В. П. Соловйов, Б. Твісс, П. С. Харів, Д. М. Черваньов, Й. Шумпетер.

Водночас потребують подальшого вивчення питання, пов'язані із оцінкою сучасного стану інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств та визначення перспектив її покращення.

Метою нашої статті є окреслення напрямів покращення стану інноваційної діяльності вітчизняних підприємств та джерел фінансування. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання: систематизувати підходи до визначення сутності інновацій та інноваційної діяльності, дослідити сучасний стан інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств та запропонувати напрямки покращення інноваційної діяльності.

Термін «інновація» як економічну категорію ввів Й. Шумпетер, який розумів під інноваціями використання нових комбінацій наявних продуктивних сил для вирішення комерційних завдань і бачив в інноваціях джерело розвитку економічних систем [1, с.158]. У зв'язку з цим основою будь-яких міркувань щодо дефініції «інновація» виступає класичне визначення цього явища, запропоноване Й. Шумпетером. Інновації є результатом інтелектуальної діяльності людини, її творчого процесу, відкриття, винаходу та раціоналізації у вигляді нових чи відмінних від попередніх об'єктів. Поняття «інновація» інтерпретується як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, що втілюється в нових продуктах і технологіях. Існує чимала кількість визначень цієї дефініції, усіх їх можна об'єднати у дві групи: інновації вченими розглядаються як процес впровадження нових виробів, технологій, методів організації виробництва і праці та методів управління [2, с. 25; 3, с. 160; 4, с. 24; 5, с. 37] та як продукт –

результат процесів впровадження нової техніки, технології, нового методу [1, с. 158; 6, с. 13].

У поняття інновації Й. Шумпетер вкладав широкий зміст та виокремив наступні види [1, с. 159]:

- виготовлення нового блага;
- впровадження нового методу виробництва;
- освоєння нового ринку збуту;
- отримання нового джерела сировини або напівфабрикатів;
- проведення відповідної реорганізації, наприклад, забезпечення монопольного становища.

П. Друкер також вказував на те, що саме інновації створюють можливість стійкого розвитку. Однією з ключових його концепцій є концепція «послідовної інноваційної діяльності», сутність якої полягає в цілеспрямованому та організованому пошуку змін, а також послідовному аналізі тих можливостей, які приносять ці зміни для економічних та соціальних нововведень [7, с. 62]. П. Друкер вважав інновацію особливим інструментом, який надає можливість використовувати зміни та перетворювати їх у нові можливості [7, с. 39].

Описуючи зміст конкуренції і пояснюючи питання досягнення підприємствами успіху на міжнародних ринках, М. Портер стверджує, що досягнення конкурентних переваг досягається саме завдяки інноваціям, які розуміє в широкому змісті – від значного технологічного прориву до нових методів праці, використання нових технологій [8, с. 215-219]. М. Портер зазначає, що інновації є результатом незвичайних зусиль та можуть з'являтися як у нових компаніях, так і в наявних, або ж виникати в результаті розширення сфери діяльності підприємств, використанні нових ресурсів, приходити з інших країн. Вчений підкреслює, що конкуренти одразу ж обійдуть будь-яку компанію, яка припинить удосконалення та впровадження інновацій [8, с. 217].

На готовність до впровадження інновацій та темпи такого впровадження впливають деякі характеристики інновацій, що їх сприймають індивіди, окреслені Евереттом М. Роджерсом [9, с. 36-37]:

1. Відносна перевага – це сприйняття інновації як ідеї, що перевершує попередні ідеї та рішення. Тут надзвичайно важливу роль відіграють соціальний престиж, зручність та задоволення.

2. Сумісність – це сприйняття інновації як такої, що

відповідає наявним цінностям, отриманому з минулого досвіду та потребам потенційних суб'єктів, які хочуть і можуть її впровадити. Ідея, яка несумісна з цінностями і нормами, буде впроваджуватися набагато довше, ніж сумісна ідея.

3. Складність – це сприйняття інновації з точки зору зрозумілості і легкості для використання.

4. Випробовність – це придатність інновації до обмеженого експериментування. Таке експериментування може зменшити ступінь невизначеності для споживача та індивіда, оскільки він може з нею працювати і зробити певні висновки про можливість подальшого використання.

5. Спостережність – ступінь помітності результатів інновації для інших. Це дає більше шансів на ширше впровадження останньої.

Зважаючи на світовий досвід, необхідно зазначити, що підприємства розвинених країн досягають значних успіхів та стійкого рівня розвитку не на ціновому механізмі конкуренції, а на інноваційних процесах, пов'язаних з поліпшенням усього виробничо-господарського потенціалу підприємства. На відміну від обмежених природних ресурсів, ресурси, які створені людиною, техніка, технологія, знання, є невичерпним джерелом постійного та динамічного розвитку.

Окремі вчені порівнюють інноваційну діяльність із

ліками чи вітамінами для підприємства, без яких хворий або ослаблений організм може вмерти [10, с. 246]. Інноваційна діяльність є ланкою між науковою і виробничою сферою, у результаті взаємозв'язку яких реалізуються техніко-економічні потреби суспільства. Інноваційна діяльність має забезпечити усунення розриву між наявним обсягом і рівнем уже отриманих і перевірених науково-технічних досягнень і їхнього застосування на підприємствах.

У світовій науковій думці інноваційною діяльністю загалом визнається діяльність, дії або ж комплекс заходів, які спрямовані на створення нового продукту або ж її суттєве поліпшення, та мають забезпечити певний економічний або соціальний ефект. Інноваційна діяльність оцінюється за комплексом різноманітних показників, серед яких важливими є обсяги фінансування інноваційної діяльності, питома вага підприємств, що впроваджували інновації, питома вага підприємств, що займалися інноваціями, частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції, а також питома вага виконаних наукових та науково-дослідних робіт у ВВП. З рис. 1 видно, що фінансування інноваційної діяльності в Україні здійснюється досить нерівномірно впродовж 2000-2011рр.

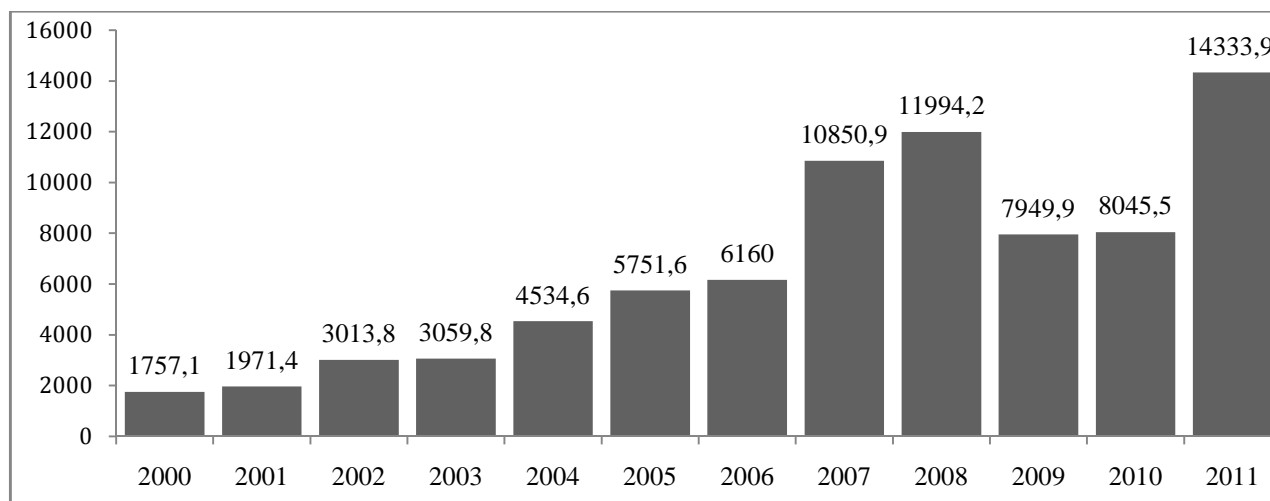

Рис. 1. Динаміка фінансування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств за 2000-2011рр., млн. грн.*

* Розроблено автором за даними [11]

Упродовж 2000-2008 рр. спостерігалась стійка тенденція до збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності, і найбільші обсяги - у 2008р. У 2009 р. бачимо суттєве скорочення обсягів фінансування інноваційної діяльності, яке демонструвало динаміку зростання впродовж 2010-2011рр. Хоча в 2010р. загальне фінансування інноваційної діяльності збільшилось, проте так і не досягло рівня 2008р., а в 2011р. - перевищило.

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності були власні кошти підприємств, питома вага яких у 2000 р. складала 79,64 % у загальному обсязі

фінансування технологічних інновацій. З таблиці 1 видно, що впродовж 2008-2011 рр. спостерігається зменшення частки власних коштів у фінансуванні інноваційної діяльності та в 2011р. суттєве скорочення частки коштів іноземних інвесторів.

Зважаючи на те, що джерелом власних коштів підприємств, які спрямовуються на інноваційну діяльність, є прибуток, стає зрозумілою причина низького рівня інноваційної активності. Більшість підприємств працює збитково, а ті, що отримують прибуток, не поспішають ним ризикувати, адже інноваціям притаманний високий рівень ризику.

Таблиця 1. Структура джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств.*

Роки	Джерела фінансування, %	Усього	Власні кошти	Кошти державного бюджету	Кошти іноземних інвесторів	Інші джерела
2000		100,00	79,64	0,44	7,57	12,35
2001		100,00	83,90	2,83	2,97	10,30
2002		100,00	71,07	1,51	8,76	18,66
2003		100,00	70,21	3,04	4,25	22,50
2004		100,00	77,22	1,40	2,48	18,91
2005		100,00	87,72	0,49	2,75	9,04
2006		100,00	84,60	1,86	2,86	10,68
2007		100,00	73,72	1,33	2,97	21,98
2008		100,00	60,56	2,81	0,96	35,67
2009		100,00	65,02	1,60	19,03	14,35
2010		100,00	59,35	1,08	29,97	9,59
2011		100,00	52,92	1,04	0,40	45,64

* Розроблено автором за даними [11]

Отже, з метою сприяння пожеввленню інноваційної діяльності доцільним є активний розвиток банківського сектору в частині залучення цільових інвестицій, вигідного вкладення вільних фінансових коштів підприємств, фінансування перспективних науково-технічних досягнень. Адже частка банківського сектору в фінансуванні інновацій є занадто низькою.

Крім того, низьким є й рівень бюджетного фінансування інноваційної діяльності. Доцільним також є подальше залучення іноземних інвестицій в інноваційний сектор. Проте, зважаючи на світову фінансову кризу та нестабільність вітчизняного податкового законодавства, політичної та економічної ситуації, іноземні інвестори суттєво знижують свою ділову активність на вітчизняних ринках.

Недостатній рівень фінансового забезпечення інноваційної діяльності є однією з причин низького рівня інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств. З рис. 2 видно, що частка наукоємної продукції є досить низькою і не перевищує 7% упродовж 2000-2011 рр. та демонструє негативну динаміку зменшення: у 2010-2011 рр. питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промисловості склала лише 3,8%.

Невисокою є й частка підприємств, які займались інноваціями та здійснювали їх упровадження. Як видно з рис. 2, питома вага підприємств, що впроваджували інновації, є більшою за питому вагу підприємств, що займались інноваціями.

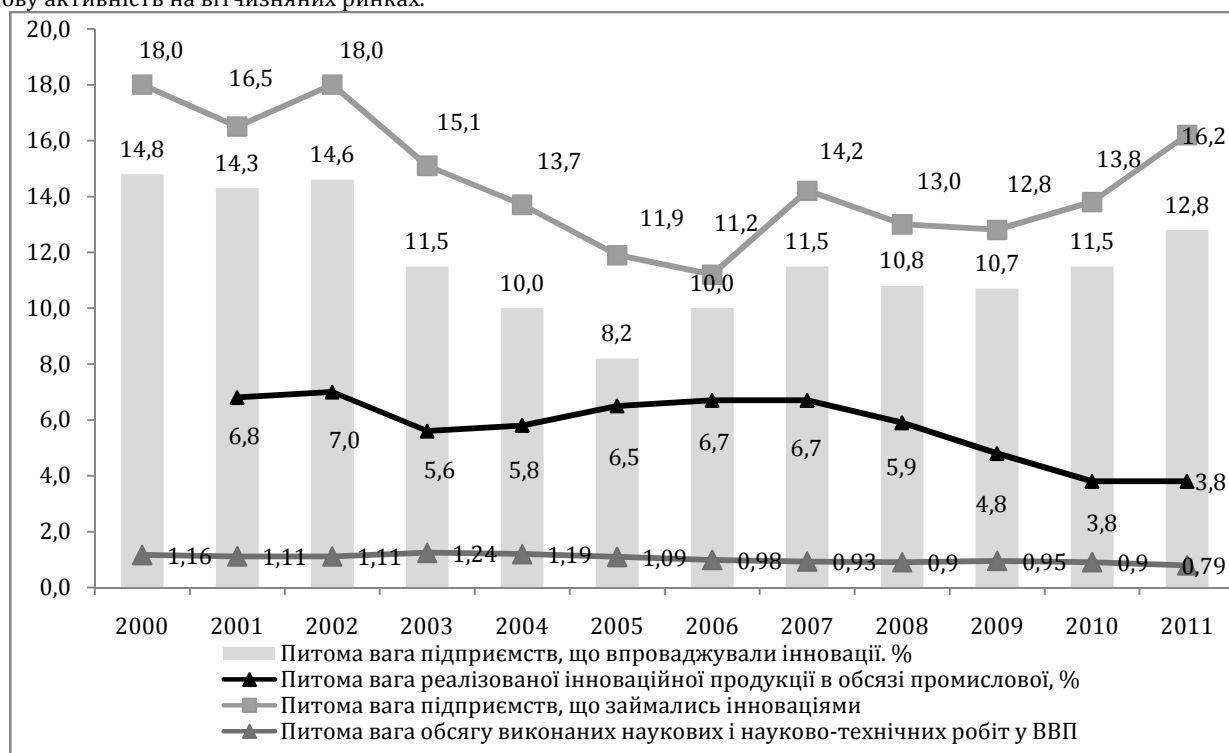

Рис. 2. Показники інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств за 2000-2010рр.*

* Розроблено автором за даними [11]

Це пояснюється тим, що не кожне нововведення може бути впроваджене та є доцільним для впровадження. Крім того, нестача фінансового забезпечення є суттєвою перешкодою для цього.

Усі зазначені чинники призвели до того, що частка виконаних наукових та науково-технічних робіт у ВВП є критично низькою і впродовж 2003-2011рр. показує стійку тенденцію до скорочення.

Таким чином, для активізації інноваційної діяльності вітчизняних підприємств необхідно вирішити цілу низку питань на державному та регіональному рівнях, зокрема щодо створення сприятливого клімату для іноземних інвесторів. Крім того, доцільним є надання пільг підприємствам, які активно займаються інноваційною діяльністю.

Отже, інноваційною діяльністю загалом визнається діяльність, дії, або ж комплекс заходів, які спрямовані на

створення нового продукту або ж його суттєве поліпшення та мають забезпечити певний економічний або соціальний ефект. Інноваційна діяльність оцінюється за комплексом різноманітних показників, серед яких важливими є обсяги фінансування інноваційної діяльності, питома вага підприємств, що впроваджували інновації, питома вага підприємств, що займались інноваціями, частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції, а також питома вага виконаних наукових та науково-дослідних робіт у ВВП. Оцінка стану інноваційної діяльності промислових підприємств показала, що сучасний стан інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є незадовільним та потребує покращення. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є визначення джерел покращення фінансування інноваційної діяльності.

Список літератури

1. Шумпетер, Й. Теория экономического развития [Текст] / Й. Шумпетер ; Пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, А. Ю. Чепуренко. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.
2. Черваньов, Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України [Текст] / Д. М. Черваньов, Л. І. Нейкова. – К.: Вид-во "Знання", 1999. – 516 с.
3. Пересада, А. А. Управління інвестиційним процесом [Текст] / А. А. Пересада. – К.: Вид-во "Лібра", 2002. – 472 с.
4. Санто, Б. Інновація як средство экономического развития [Текст] / Б. Санто ; пер. с венг. / под ред. Б. В. Сазонова. – М.: Изд-во "Прогресс", 1990. – 325 с.
5. Твисс, Б. Управление научно-техническими нововведениями [Текст] / Б. Твисс ; пер. с англ. И. И. Елисеевой. — М.: Экономика, 1989. — 217 с.
6. Харів, П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів [Текст] / П. С. Харів. – Тернопіль: «Економічна думка», 2003. – 326 с.
7. Друкер, П. Ф. Бизнес и инновации [Текст] / П. Ф. Друкер, пер. с англ. К. С. Головинского. - М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. - 432 с.
8. Портер Майкл Э. Конкуренция [Текст] / М. Э. Портер. – М.: Вильямс. – 2005. – 608 с.
9. Роджерс, Е. М. Дифузія інновацій [Текст] / Пер. з англ. В. Старка / М. Роджерс Еверетт. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 591 с.
10. Скворцов І. Б. Інноваційна діяльність і причини утворення фіктивного капіталу на машинобудівних та нафтопереробних підприємствах [Текст] / І. Б. Скворцов, Д. І. Скворцов, Л. П. Гринаш // Вісник національного університету "Львівська політехніка". Серія Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. - 2012. - № 722. - С. 245-250.
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

РЕЗЮМЕ

Епифанова Ирина

Современное состояние инновационной деятельности отечественных предприятий

Систематизированы подходы к определению сущности инноваций. Проанализировано современное состояние инновационной деятельности отечественных предприятий по направлениям: объемы финансирования инновационной деятельности, удельный вес предприятий, внедряющих инновации, удельный вес предприятий, которые занимались инновациями, доля инновационной продукции в общем объеме промышленной продукции, а также удельный вес выполненных научных и научно-исследовательских работ в ВВП. Определены направления повышения эффективности инновационной деятельности.

RESUME

Yepifanova Iryna

Current condition of innovative activity of domestic enterprises

Approaches to definition of essence of innovations are systematised. The modern status of innovative activity of the domestic enterprises for directions is analysed: volumes of financing of innovative activity, relative density of the enterprises which introduced innovations, relative density of the enterprises which were engaged in innovations, a share of innovative production in industrial output total amount, and also relative density of the executed scientific and research jobs in gross national product. Directions of increase of efficiency of innovative activity are defined.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2012 р.